

НАВЧАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Здійснено теоретичний аналіз навчальних стратегій як технологій формування культури іноземної комунікації. Підкреслено, що атрибутом освіти постіндустріальної вищої школи є здатність людини ефективно освоювати величезні масиви інформації і успішно діяти «в максимально невизначених умовах економічної, технологічної, виробничої та інших ситуацій». Інтерактивність відкритого світового співтовариства вимагає від сучасної людини культури іноземної комунікації, яка, як така, що викликана до життя формуванням глобального інформаційного суспільства, розглядається на сучасному етапі пріоритетним напрямом іноземної освіти. Обґрунтовано навчальні стратегії як метод навчання, для якого характерним є регулювання «поведінки та думки, якими учень користується під час навчання», метою яких є «впливати на пізнавальний процес учня». Стратегії вивчення мови поділяють на когнітивні стратегії, метакогнітивні стратегії, мнемотехнічні стратегії або стратегії, пов'язані з пам'яттю, компенсаційні стратегії, афективні стратегії та самомотиваційні стратегії. Визначено підгрупи навчальних стратегій: стратегії пошуку, випробування, переходу та комунікації. Виявлено, що успішність стратегій, використаних у вивченні іноземної мови, залежить від кількох чинників: особливості мовного матеріалу (структура, мета, вимоги); якому стилю навчання учень віддає перевагу; яка в нього здібність та здатність до вивчення мови; який попередній досвід має у вивченні іноземної мови; яка в нього мотивація, культурне становище, вік, індивідуальні риси характеру; конкретна мова, яку потрібно вивчити; рівень мовної компетентності учня. Зроблено висновок, що розуміння сутності навчальної стратегії з позиції методики формування іноземної комунікативної компетенції дасть нам змогу виокремити комплекс найдоцільніших стратегій для розробки ефективної методики навчання студентів, побудованої на основі принципів інтенсивності та системності, які спрямовані на успішне оволодіння мовою, вироблення конкретних дій, що дозволяють планувати, проектувати, оцінювати навчальну діяльність та максимально досягати кінцевого результату.

Ключові слова: навчальні стратегії, іноземна мова, мовне середовище.

Сучасна цивілізація вступає на принципово новий щабель розвитку. У науковій і публіцистичній літературі можна зустріти різні назви сучасного суспільства: інформаційного, психологічного, постіндустріального та інших, але як би це суспільство не називали, його головною відмінною рисою є генерація і циркуляція нескінченного потоку і нескінченної кількості інформації, яка вимагає зовсім нового відношення до нього.

Технологічний прогрес до кінця ХХ століття призвів до оцифрування гігантського обсягу інформації і створення величезної кількості баз даних про всі сфери життя суспільства. На рубежі століть стало очевидним, що нестримне накопичення надзвичайно великої кількості даних далі стає неефективним. Все ясніше стає усвідомлюваною потреба в осмисленні, структуруванні, стисненні даних, що вимагає оперування на рівні знань [4, с. 45].

Домінуючою тенденцією подальшого розвитку сучасної цивілізації є опора на інформаційні ресурси і наукові знання, оскільки вони постають об'єктами і результатами праці всього населення. Вік інформації надав людині потужні інструменти і інфраструктуру для передачі інформації. Головною цінністю в суспільстві нового типу стають знання, роль яких стала зростати у другій половині ХХ століття. Інформаційна революція і формування нового типу суспільного устрою – інформаційного суспільства – висувають інформацію і знання на передній план соціального та економічного розвитку. Для сучасної економіки, яка зазнає інноваційних змін, саме знання стають ключовим ресурсом [3, с. 60].

Підготовка «фахівця як переважаючого типу формування людського капіталу» йде в минуле. На зміну приходить концепція «компетентнісного працівника» [1] або «надпрофесіонала» [2]. Атрибутом освіти постіндустріальної вищої школи є здатність людини ефективно освоювати величезні масиви інформації і успішно діяти в максимально невизначених умовах економічної, технологічної, виробничої та інших ситуацій [2].

Оскільки навчання іноземної мови є складним психофізіологічним і психолого-педагогічним процесом, воно повинно спиратися на розуміння мови не тільки як системи знаків, набору засобів вираження думок, а й як комунікативно-когнітивної системи людини, що бере участь у переробці інформації про навколишній світ, у формуванні світогляду, покликаною впорядковувати і гармонізувати знання про світ, а також як засіб, що сприяє розвитку розуміння людиною об'єктивної реальності, активізації його пізнавальних здібностей, розвитку аналітичного мислення і реалізації творчого потенціалу.

Підхід до навчання є невід'ємним компонентом системи навчання мови і служить підставою для вибору методів і прийомів навчання, які реалізують той чи інший підхід, будучи тактичною моделлю процесу навчання. Оскільки методика викладання іноземної мови є прикладною наукою, то кожен підхід до навчання в рамках методики відображає стан тих сфер знань, які по відношенню до неї є базовими: лінгвістики, психології, педагогіки, психолінгвістики та ін. Тому у вітчизняній методиці прийнято розглядати три компоненти, що визначають підхід до навчання: лінгвістичний, дидактичний та психолінгвістичний.

Сучасний світ швидко стає взаємопов'язаним в силу явищ і процесів, які неминуче викликають постійне розширення міжнародних зв'язків. Інтерактивність відкритого світового співтовариства вимагає від сучасної людини культури іншомовної комунікації, яка викликана до життя формуванням глобального інформаційного суспільства, розглядається на сучасному етапі пріоритетним напрямом іншомовної освіти. З урахуванням нових соціокультурних реалій світова педагогічна думка розробляє відповідну освітню стратегію, змінюючи зміст і методи навчання іноземним мовам.

Мета статті – обґрунтувати навчальні стратегії як технології формування культури іншомовної комунікації.

Насамперед зазначимо, що вивчення різних мов, комунікація іншими мовами сприяє пізнанню культури, світобаченню інших людей. Вивчення іноземної мови не тільки посилює вміння, засвоєні рідною мовою, розвиває пізнавальні навички, але і створюється можливість бути конкурентоздатним на європейському та міжнародному ринку праці.

Водночас зазначимо, що вивчення іноземної мови – це не тільки соціально-економічна проблема. Вона є ще й дидактичною проблемою, оскільки вивчення та викладання іноземної мови – це взаємодія особистостей (педагог-учень), для яких процес навчання і викладання має лінгводидактичну та психолого-педагогічну основу.

Лінгводидактичні особливості процесу формування культури іншомовної комунікації по-різному розглядаються дослідниками.

Так, британський дослідник З. Дерней [6], підкреслюючи цілісність процесу навчання, наголошує на актуальності психолого-педагогічного аспекту, оскільки педагог повинен не тільки передавати мовні конструкції, а і знайти підходи для трансформування вивчення іноземної мови в навчальний процес. Він наголошує, що для педагогіки, окрім теоретичного обґрунтування процесів і явищ, важливим є те, як навчати дітей вчитися, формувати вміння та удосконалювати навички для подальшого навчання, щоб навчальний процес став корисним досвідом для особистості.

За останні десятиліття усі тенденції розвитку теоретичних досліджень, педагогічних напрямів та практичних методів акцентували увагу на вдосконаленні посередницької функції мови [5; 7; 8]. Водночас потрібно звернути увагу на деякі особливості формування іншомовної компетенції: визначальними є не лише граматичні знання, але й навички спілкування; фокус освіти повинен переміщуватися від форми до змісту, від вчителя до учня, і слід надавати належну роль творчому формуванню знань учнів; роль педагогічних цілей ефективно підкріплює автентичний мовний зміст; засвоєння мови можливе не лише з метою комунікації, а й за її допомогою, тому що процес так само важливий, як і мовна продукція; афективні змінні (поведінка, мотивація, хвилювання) відіграють значну роль у досягненні лінгвістичної цілі; контакт із цільовим середовищем значною мірою сприяє засвоєнню мови; функціональні, комунікативні методи не достатні для задоволення потреб багатогранного учня, і тому необхідно розвивати розуміння граматики; формування культури іншомовної комунікації необхідно здійснювати у єднанні її формальних, змістовних та соціокультурних одиниць.

Кінець ХХ – початок ХХІ століття у вивченні іноземної мови ознаменувався появою інноваційного методу – методу навчальних стратегій, які розглядаються з різних аспектів. Одним із перших дослідників цього методу був Р. Оксфорд [9], який визначив стратегії навчання як «специфічні зусилля учня, щоб зробити процес навчання легшим, швидшим, приємнішим та самостійним». Розвиваючи цей аспект, Р. Оксфорд додав: навчальні стратегії – це «такі специфічні дії, поведінки, техніки чи технології, які учні (як правило усвідомлено) використовують для розвитку навичок з іноземної мови. Ці стратегії сприяють засвоєнню нової мови, зберіганню, пошуку та використанню пов'язаних з нею інформацію. Стратегії є засобами самосвідомої участі, які необхідні для створення комунікативних умінь».

На думку А. Коена [5], навчальні стратегії – це прагнення сформувати лінгвістичну й соціолінгвістичну компетентність із метою створення міжмовної компетенції та впливу на пізнавальний процес учня, це метод, який регулює «поведінку та думки учня під час навчання». К. Мовнош, розглядаючи питання навчальних стратегій [7], звертає увагу на те, що навчальні стратегії характеризуються низкою суперечностей: *свідомий / несвідомий*, тобто вони є центром як безпосередньої, так і опосередкованої уваги, *поведінкові / психічні* – навчальні стратегії одночасно є поведінковими та психічними [8], *загальні/специфічні* – стратегії є специфічними з погляду проблем та завдань, які змінюються.

Під стратегіями, на відміну від раніше використаних навчальних, комунікаційних та продуктивних стратегій, нині розуміють визначення стратегії діяльності учня, що дає можливість розглядати стратегії навчання у вузькому широкому розумінні. А. Коен, К. Мовнош розглядають навчальні стратегії у широкому значенні, підкреслюючи, що «стратегії вивчення іноземної мови містять у собі вивчення іноземної мови, а також стратегії її використання» [5]. В основному це свідомо вибрані етапи чи дії, які вибирає учень, щоб покращити знання або використання іноземної мови [7].

Відповідно до цієї комплексної системи навчальні стратегії використовуються для відбору матеріалу, який слід вивчити. Стратегії використання мови поділяються на чотири підгрупи: стратегії пошуку, випробування, переходу та комунікації. Під час знаходження відповідної інформації в довготривалій пам'яті у процесі випробування використовуються засвоєні матеріали в різних ситуаціях, під час переходу людина

робить спробу приховати недоліки своїх знань, а в процесі комунікаційних стратегій передає змістовні або інформаційні повідомлення для слухача або читача. У загальному значенні стратегії навчання мови здебільшого поділяються на когнітивні стратегії, метакогнітивні стратегії, мнемотехнічні стратегії або стратегії, пов'язані з меморією, компенсійні стратегії, афективні стратегії та самомотиваційні стратегії.

Разом із цим З. Дерней [6], Р. Оксфорд [9] виділяють шість стратегій навчання іноземних мов: когнітивні стратегії, метакогнітивні стратегії, стратегії пам'яті, компенсаційні стратегії, афективні стратегії та соціальні стратегії.

Р. Оксфорд додатково виокремлює прямі та непрямі стратегії (табл. 1)

Таблиця 1

Систематика навчальних стратегій Р. Оксфорда (1990)

Навчальні стратегії	Практична спрямованість	
	Прямі стратегії	
Стратегії пам'яті	Для зберігання інформації	Становлення психічних стосунків Картини та звуки Ретельний огляд Дії
Когнітивні стратегії	Психологічні стратегії, які роблять навчання осмисленим	Практика Отримання та відправлення повідомлень Аналіз та обґрунтування
Компенсаційні стратегії	Допоможуть учням подолати недоліки в знаннях та успішно спілкуватися	«З'ясувати» розумним способом Подолання мовних та письмових недоліків
	Непрямі стратегії	
Метакогнітивні стратегії	Допоможуть учням мови регулювати процес навчання	Орієнтація на діяльність учнів Організація та планування процесу навчання Оцінювання власного процесу навчання
Афективні стратегії	Пов'язані з емоційними потребами учня мови	Зменшення тривоги Самозаохочення
Соціальні стратегії	Дають можливість здійснювати більш інтенсивну інтеракцію іноземною мовою	Кооперація з іншими Емпатія

Успішність стратегій, використаних у вивченні іноземної мови, залежить від кількох чинників: особливості мовного матеріалу (структура, мета, вимоги); якому стилю навчання учень віддає перевагу; яка в нього здібність та здатність до вивчення мови; який попередній досвід має у вивченні іноземної мови; яка в нього мотивація, культурні прагнення, вік, індивідуальні риси характеру; конкретна мова, яку потрібно вивчити; рівень компетентності рідної мови.

Висновки. Теоретичний аналіз особливостей навчальних стратегій засвідчує актуальність проблеми в сучасному освітньому середовищі. Розуміння сутності навчальної стратегії з позиції формування іншомовної комунікативної компетенції дає змогу виокремити комплекс найдоцільніших стратегій для розробки ефективної методики навчання учнів, побудованої на основі принципів інтенсивності та системності, які спрямовані на успішне оволодіння іноземною мовою, вироблення конкретних дій, що дозволятимуть планувати, проектувати, оцінювати навчальну діяльність та максимально досягати кінцевого результату.

Оволодіння навчальними стратегіями сприяє розвитку інтелектуальних й інформаційних умінь оволодіння іншомовною комунікацією на основі метакогнітивних стратегій, що сприяє розвитку організаційних і комунікативних умінь. Усвідомлене оволодіння учнів навчальними стратегіями дозволить пришвидшити роботу з іншомовним джерелом та допоможе самостійному досягненню культури іншомовної комунікації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми застосування навчальних стратегій у процесі формування культури іншомовної комунікації в багатомовному освітньому середовищі.

Використана література:

1. Генисаретский О. И. Культурно-антропологические перспективы. Хрестоматия российского самосознания. Москва : АРГУС, 1995. Т. 2. 199 с.
2. Обдалова О. А. Иноязычное образование в XXI веке в контексте социокультурных и педагогических инноваций. Томск : Изд-во Том. ун-та, 2004. 180 с.
3. Плотинский Ю. М. Общество «знаний» и развитие когнитивного подхода. *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 18. Социология и политология*. 2010. № 1. С. 45–63. URL : http://www.isras.ru/abstract_bank_congress4/2430.pdf.
4. Плотинский Ю. М. Проблемы развития общества знаний: социоконгнитивный подход. *Информационное общество*. 2008. № 5-6. С. 43–50. URL : <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/009534523eb8e426c325757500515eff>.
5. Cohen, A. D., Bachman, L. F. (1998). Strategies and processes in test-taking and SLA. In L. F. (Ed.). *Interfaces between second language acquisition and language testing research* (pp. 90–111). UK Cambridge : Cambridge University Press URL : <http://www.cambridge.org/us/catalogue/catalogue.asp?isbn=9780521649636>.
6. Dörnyei Zoltán (2003). *Attitudes, orientations and motivations in language learning: Advances in theory, research and applications*. Malden, MA : Blackwell, Oxford.
7. Mónos K. (2004). *Learner Strategies of Hungarian Secondary Grammar School*. Budapest : Akadémiai Kiadó.
8. O'Malley, J. M., Chamot, A. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge: CU.

9. Oxford, R. L. (1990a). Language learning strategies and beyond: A look at strategies in the context of styles. In S. S. Magnan, (Ed.). *Shifting the Instinctual Focus to the Learner* (pp. 35–55). Middlebury, VT: Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages.

References:

1. Genisaretskiy O.I. (1995) Kulturno-antropologicheskie perspektivy [Cultural and anthropological perspectives]. *Hrestomatiya rossiyskogo samosoznaniya*. M.: ARGUS, 1995. T. 2. 199 s. [in Russian]
2. Obdalova O.A. (2014) Inoyazyichnoe obrazovanie v XXI veke v kontekste sotsiokulturnykh i pedagogicheskikh innovatsiy [Foreign language education in the XXI century in the context of socio-cultural and pedagogical innovations]. Tomsk: Izd-vo Tom. un-ta, 180 s [in Russian]
3. Plotinskiy Yu.M. (2010) *Obschestvo znaniy» i razvitie kognitivnogo podhoda [The Knowledge Society and the Development of the Cognitive Approach]*. Vestn. Mosk. un-ta. Ser. 18. Sotsiologiya i politologiya. # 1. S. 45-63 URL: http://www.isras.ru/abstract_bank_congress4/2430.pdf [in Russian]
4. Plotinskiy Yu.M. (2008) Problemy razvitiya obschestva znaniy: sotsiokognitivnyy podhod. *Informatsionnoe obschestvo*. [Problems of the development of a knowledge society: a sociocognitive approach] # 5-6. S. 43-50. URL: <http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/009534523eb8e426c325757500515eff> [in Russian]
5. Cohen, A. D., Bachman, L. F. (1998). Strategies and processes in test-taking and SLA. In L. F. (Ed.). *Interfaces between second language acquisition and language testing research* (pp. 90–111). UK Cambridge: Cambridge University Press <http://www.cambridge.org/us/catalogue/catalogue.asp?isbn=9780521649636>.
6. Dörnyei Zoltán (2003). *Attitudes, orientations and motivations in language learning: Advances in theory, research and applications*. Malden, MA: Blackwell, Oxford.
7. Mónos K. (2004). *Learner Strategies of Hungarian Secondary Grammar School*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
8. O'Malley, J. M., Chamot, A. (1990). *Learning Strategies in Second Language Acquisition*. Cambridge: CU.
9. Oxford, R. L. (1990a). Language learning strategies and beyond: A look at strategies in the context of styles. In S. S. Magnan, (Ed.). *Shifting the Instinctual Focus to the Learner* (pp. 35–55). Middlebury, VT: Northeast Conference on the Teaching of Foreign Languages.

Siladi V. V. Learning strategies as means of forming culture of foreign language communication

Theoretical analysis had been carried out on educational strategies as means of formation of culture of foreign language communication. It had been emphasized that the attribute of post-industrial higher education is the ability of a person to absorb huge amounts of information effectively and successfully operate «under the most uncertain conditions of economical, technological, industrial and other situations». The interactivity of the open world community requires from the contemporary man a culture of foreign language communication, which has been brought to life by the formation of a global information society, is considered at the present stage as a priority area of foreign language education. Learning strategies have been validated as a method of teaching, which was defined by the regulation of «behaviour and thoughts that students use during learning», the purpose of which is to «influence the learning process of the student». Language learning strategies had been divided into: cognitive strategies, metacognitive strategies, mnemonic or memory-related strategies, compensatory strategies, affective strategies and self-motivational strategies. Subgroups of learning strategies have been defined: strategies of research, test, transition and communication. It was found that the success of strategies used in learning a foreign language depends on several factors: the peculiarity of the language material (structure, purpose, requirements); what style of learning the student prefers; what is his capability and ability to learn the language; what previous experience he has in learning a foreign language; what is his motivation, cultural status, age, individual character traits; the particular language to be learned; language competence of the student. It was concluded, that understanding the essence of educational strategy from the standpoint of methods of formation of foreign language communicative competence will allow us to identify a set of most appropriate strategies for developing effective methods of teaching students, based on the principles of intensity and systemacity, that allows to plan, design, evaluate educational activities and achieve the end result as much as possible.

Key words: learning strategies, foreign language, language environment.